

Hvad er vigtigt? Begrebsanalyse i filosofisk praksis

Principper og teoretisk grundlag

Værdier og begreber

Hvad har afklaring af personlige værdier med begrebsanalyse at gøre?

Begreber er dét vi mener med ordene (deres betydning). Fx STOL $\approx$ møbel til at sidde på, typisk med sæde og ryglæn og ofte med fire ben og måske to armlæn. STOL er et relativt enkelt begreb og har næppe den store betydning for vores prioriteringer og vigtige beslutninger.

Begreber som dukker op i personlige filosofiske samtaler, er ofte værdiladede (altså udtryk for personlige værdier) og meget mere komplekse. Fx KÆRLIGHED, ANSVARLIGHED, BALANCE. Den ens begreb om kærlighed kan være forskelligt fra den andens, og vi går normalt ikke rundt og er helt klar over præcis hvad vi egentlig mener med ordene. Disse begreber er derfor værd at udforske hvis vi gerne vil blive klogere på hvad der har betydning for os, og hvordan disse værdier afspejles (eller kunne afspejles) i vores liv.

Aristotelisk begrebsanalyse og Wittgenstein-inspireret begrebsanalyse

Vores begreber hænger sammen med hinanden på en eller anden måde. Men hvordan? Hvordan er det menneskelige begrebssystem struktureret? Og hvordan er det enkelte begreb skruet sammen?

Aristoteles (den klassiske begrebsopfattelse):

Begreber er faste og objektive, udtømmende definitioner er mulige (i hvert fald principielt), og en bestemt ting kan entydigt placeres som faldende enten inden for eller uden for begrebet.

Begrebsanalyse er definition: dvs. at angive de nødvendige og tilstrækkelige betingelser for at en ting falder ind under begrebet. Tingen skal have bestemte egenskaber. Fx: "Et dyr er en fugl hvis og kun hvis den er et varmblodet, æglæggende, landlevende hvirveldyr med fjer og de forreste lemmer modificeret som vinger samt en mund der er omdannet til et næb." Med andre ord: FUGL = et dyr som lægger æg, har vinger og næb osv.

Begreber forholder sig til hinanden via subkategorisering: Kategorien FUGL falder selv ind under kategorien HVIRVELDYR (og på et højere niveau DYR), mens den har underkategorier som SPURVEFUGL, DUEFUGL, HØNSEFUGL osv. (og på et lavere niveau MEJSE, LÆRKE, SVALE osv.).

Wittgenstein, Rosch m.fl. (en moderne begrebsopfattelse):

Filosoffen Wittgenstein var i sin tidlige filosofi tilbøjelig til at mene at sproglige udtryk måtte kunne forstås med matematisk præcision. Den sene Wittgenstein: Menneskelige begreber svarer ikke til matematiske mængder. Et ords betydning er ikke entydig og fast, men er derimod uløseligt forbundet med de mange – og skiftende – sammenhænge det bliver brugt i.

Yderligere eksemplarer af dette materiale kan downloades på www.samtalefilosoffen.dk og kan frit anvendes under forudsætning af tydelig kildeangivelse.

Kig også forbi www.samtalefilosoffen.dk/forum – et mødested for fagfilosoffer og lomme-filosoffer.

Begrebsanalyse kan derfor ikke bestå i at give en klassisk aristotelisk definition. I stedet er det noget med at ”gå rundt og samle begreber op”, som den norske filosof Helge Svare engang udtrykte det: dvs. at udforske de konkrete og specifikke sammenhænge som et begreb finder anvendelse i, for derved at støde på *beslægtede* begreber. De beslægtede begreber bidrager til at belyse indholdet af det begreb vi vil undersøge. En udtømmende definition af vores komplekse begreber kan vi aldrig nå frem til – der vil altid være mere at hente i begrebet. Men ved at prøve at folde begrebet en lille smule mere ud kan vi opnå ny indsigt i det. Fx KÆRLIGHED: bruges af en bestemt person fx om den kærlighed han mærkede som barn når hans far viste og forklarede ham hvordan en brændestabel blev mest stabil, lærte ham at bruge en økse osv. Kærlighed har altså for denne person noget at gøre med at BRUGE TID PÅ AT LÆRE FRA SIG OG DRAGE OMSORG FOR DEN ANDENS UDVIKLING og måske også blot selve dét at BRUGE TID SAMMEN. Disse beslægtede begreber – BRUGE TID og TAGE ANSVAR FOR osv. – siger *noget* om hvad kærlighed er, og især noget om hvilke aspekter af kærligheden der er vigtige for denne person.

Den amerikanske sprogpsykolog Eleanor Rosch: Vores begreber dannes ikke primært ved subkategorisering, men først og fremmest ved *prototypisk* kategorisering. Begrebskategorierne er åbne og fleksible med en prototype som kerne. Fx STOL: Den *prototypiske* stol er et møbel som er beregnet til at sidde på, og som har fire ben, et sæde, et ryglæn og måske to armlæn. Men der findes også sækkestole og tandlægestole og pyntestole som slet ikke er beregnet til at sidde på, og de er alle sammen stole fordi de har *visse familieligheder* med den prototypiske stol – men der er ikke nødvendigvis nogen fast kerne af egenskaber som *alle* stole har til fælles. Dét de har til fælles, er at de – på hver deres måde – i tilstrækkelig grad ligner prototypen. Eksemplet med FUGL: Prototypiske fugle er små, flyvende sangfugle som f.eks. spurve, ikke-prototypiske fugle er fx høns, strudse og pingviner.

Man kunne sige: Når vi kategoriserer vores erfaringer (dvs. forbinder dem med bestemte begreber), ser vi efter ligheder med ting vi kender i forvejen og har kategoriseret før. Ofte gør vi det uden at gøre os klart hvilke bestemte ligheder vi baserer kategoriseringen på. Når vi – fx gennem begrebsanalyse – får sat nogle ord på de væsentlige aspekter af en konkret erfaring og et bestemt begreb, kan det ske at vi omkategoriserer erfaringen (”Så var det måske alligevel ikke fordi han ikke længere elsker mig ...”) eller nuancerer begrebet (”Så kærlighed kan altså også være at lave nogle ting hver for sig en gang imellem ...”). Omkategorisering og begrebsudvikling er naturligt for sproget og tanken – det hører med til vores kontinuerlige forsøg på at forstå verden.

Konklusion: Den indbyrdes relation mellem vores begreber er først og fremmest kendetegnet ved at de overlapper på kryds og tværs i skiftende (og utallige) konstellationer. Den ”lodrette” aristoteliske hierarkisering (subkategorisering) finder også sted i stor stil – vi gør hvad vi kan for at opnå entydighed og videnskabelig præcision - men den er sekundær i forhold til de ”vandrette” og flydende familierelationer som den er afhængig af fordi det er derigennem vores begreber dannes.

Yderligere eksemplarer af dette materiale kan downloades på www.samtalefilosoffen.dk og kan frit anvendes under forudsætning af tydelig kildeangivelse.

Kig også forbi www.samtalefilosoffen.dk/forum – et mødested for fagfilosoffer og lomme-filosoffer.

Begrebsanalyse i filosofisk praksis

Overblik – begrebsanalysens rolle og egenart i filosofisk praksis

Hvad er filosofisk praksis? En bred tradition med dels én til én-samtaler, dels sokratiske dialoggrupper, dels en række andre former for fælles filosofien uden for de filosofiske institutters mure. Det der foregår i en sokratiske dialoggruppe, foregår efter en nøje fastlagt metode og er meget ofte ren begrebsanalyse. Man arbejder nemlig med ét eneste spørgsmål gennem hele dialogen, og spørgsmålet har ofte formen ”Hvad er ...”, fx ”Hvad er tillid?” eller ”Hvad er lykke?”.

Jeg er specialiseret inden for én til én-samtaler. En samtale hos mig er sjældent begrebsanalyse ”pure”, men begrebsanalytisk aktivitet kan indgå som et element. Modellen nedenfor er baseret på den måde jeg arbejder på i de individuelle samtaler.

Fælles for begge praksisformer er fast pendulfart mellem det konkrete og det abstrakte. Den markante og kontinuerlige forankring i det konkrete og personlige adskiller filosofisk praksis fra abstrakte akademiske diskurser. Det systematiske forsøg på at udlede abstrakte spørgsmål og svar af konkrete problemstillinger og erfaringer adskiller filosofisk praksis fra hverdagens samtaleformer.

Udgangspunkt for øvelserne i dag (og for en typisk begrebsanalytisk proces i individuelle samtaler)

Udgangspunktet kan enten være konkret eller abstrakt:

- Et konkret spørgsmål som er aktuelt for dig (fx af typen ”hvad bør jeg vælge i denne situation i mit arbejdsliv/privatliv?”) eller en konkret skelsættende hændelse som du gerne vil tænke igennem for bedre at forstå hvilke personlige værdier der er blevet krænket eller tilgodeset.
- Et eller flere abstrakte begreber som repræsenterer noget der har betydning for dig – dine overordnede værdibegreber (fx TILLID, ANERKENDELSE osv.). Begreber som du ønsker at forstå bedre og måske integrere bedre i dit levede liv på et konkret niveau.

Fremgangsmåde - grundmodel:

1. Formulér spørgsmålet/beskriv hændelsen (q). 2. Find ét eller flere centrale begreber som er i spil. Vælg ét (A). 3. Konkretiser begrebet med et eksempel (x) på en situation hvor du faktisk har oplevet det (fx hvor du oplevede at møde anerkendelse, tillid osv.). 4. Fang nye, beslægtede begreber (B, C, D ...) ud fra de ord du spontant bruger når du folder eksemplet ud. Hvad er det ved x som gør det til et eksempel på A? 5. Undersøg: Er det blevet tydeligere for dig hvad du mener med at A er vigtigt/værdifuldt for dig? Er B, C, D og F lige vigtige for dig, eller kan der prioriteres? 6. Kaster dette nyt lys over dit oprindelige spørgsmål (eller de konkrete forhold i dit liv som begrebet er aktuelt i forhold til) (q)?	ELLER	1. Nævn én eller flere personlige værdier. 2. Find ud af hvordan den/de er aktuel(le) i dit liv lige nu (q). Vælg ét begreb at arbejde videre med (A).

Yderligere eksemplarer af dette materiale kan downloades på www.samtalefilosoffen.dk og kan frit anvendes under forudsætning af tydelig kildeangivelse.

Kig også forbi www.samtalefilosoffen.dk/forum – et mødested for fagfilosoffer og lomme-filosoffer.

Opsummering: Hvorfor begrebsanalyse?

For at blive klogere på hvad der er på spil for os. Begrebsanalysen fortæller os ikke i sig selv om den ene værdi er vigtigere end den anden. Men den gør værdierne mere tydelige og mere levende for os, hvilket ofte bevirker at vi bedre kan mærke hvordan vi ønsker at prioritere.

Hvad så nu?

Et par tip hvis du vil arbejde mere med begrebsanalyse (i dag har vi jo kun lige snuset til det):

- Find en makker som vil hjælpe dig. Det er svært at gøre alene! Makkeren skal stille spørgsmål og hjælpe dig med at holde dig på sporet – og hjælpe dig med at opdage når der dukker nye begreber op.
- Brug lang tid på at beskrive det konkrete eksempel i detaljer – medtag også detaljer som måske virker filosofisk uvedkommende (fx ”hvordan så der ud?”). Det bidrager til at gøre den erindrede situation nærværende for dig, så du pludselig husker noget mere og kan folde historien mere ud.
- De fleste mennesker har en tendens til at svare på konkrete spørgsmål i generelle vendinger. Bed din makker være opmærksom på dette og spørge igen – måske på en ny måde – hvis du kommer til at svare udenom.

Hvis der er tilstrækkelig interesse, vil jeg med fornøjelse holde et kursus hvor der bliver tid til at gå i dybden med flere og længerevarende praktiske øvelser, så deltagerne kommer i gang med at træne begrebsanalyse.

Lad os mødes igen ...

Forum

Invitation til alle mødedeltagere: Kig forbi det spritnye forum på www.samtalefilosoffen.dk/forum hvor du kan følge med i åbne filosofiske samtaler og strøtanker. Du er også velkommen til at oprette dig som bruger og være aktivt med i det undersøgende fællesskab. Her er det meningen at ligesindede kan møde ikke kun mig, men også hinanden, og sammen drøfte filosofiske spørgsmål, gøre hinanden opmærksomme på interessante arrangementer, bogudgivelser m.v., udvikle ideer til filosofiske eller tværfaglige aktiviteter og tiltag, osv. Her kan vi inspirere hinanden – og måske være med til at skubbe hinanden fri når vi indimellem er kørt fast i en eller anden mudret tankegang.

Yderligere informationer

Links

Marie Lund er cand.mag. fra Aarhus Universitet med filosofi som hovedfag og siden uddannet til filosofisk praktiker i Oslo hos Norsk selskap for filosofisk praksis. Yderligere informationer om Selskabet og uddannelsen – og om filosofisk praksis i det hele taget – kan findes på www.nsf.no samt på www.samtalefilosoffen.dk. Find også spændende links og bogtitler m.v. på www.filosofere-sammen.no.

Yderligere eksemplarer af dette materiale kan downloades på www.samtalefilosoffen.dk og kan frit anvendes under forudsætning af tydelig kildeangivelse.

Kig også forbi www.samtalefilosoffen.dk/forum – et mødested for fagfilosoffer og lomme-filosoffer.

Hvad er der på spil i dine livsvalg?

Arbejdsblad

1 & 2. Stil spørgsmålet og fang begrebet – eller nævn begrebet og fang spørgsmålet:

Dit aktuelle, konkrete spørgsmål (eller den konkrete forankring i dit liv som gør begrebet aktuelt):

Spørgsmålets kernebegreb(-er):

3 & 4. Konkretiser begrebet med et selvoplevet eksempel og fang nye, beslægtede begreber:

Dit eksempel:

B beslægtede begreber:

5 & 6. Præciserer de nye begreber det oprindelige begreb – og kaster de nyt lys over det oprindelige spørgsmål?

Mere konkret forestilling om hvad du mener med ordene når du siger at dét og dét er vigtigt/værdifuldt for dig:

Nye vinkler på dit oprindelige spørgsmål (fx nuancerende distinktioner eller hidtil usete fortolknings- eller handlemuligheder):

Yderligere eksemplarer af dette materiale kan downloades på www.samtalefilosoffen.dk og kan frit anvendes under forudsætning af tydelig kildeangivelse.

Kig også forbi www.samtalefilosoffen.dk/forum – et mødested for fagfilosoffer og lomme-filosoffer.